

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN GÜVENLİK YAKLAŞIMINDA YAŞANAN DÖNÜŞÜM

*Zelal ADANMIŞ

Özet:

Risk, tehdit ve belirsizliklerden uzak olma hali olarak güvenlik kavramı, uluslararası ilişkiler literatüründe, uluslararası sistemde meydana gelen değişimlere paralel olarak farklı düzlemlerde tanımlanmaktadır. Birçok alanda yıkıma sebep olan dünya savaşlarının ardından kolektif güvenlik anlayışının ağırlık kazanması bu bağlamda Doğu ve Batı bloğu ülkelerinin de temelde NATO ve Varşova Paktı özelinde güvenliklerini sağlamaya çalışmalarına sebep olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber her ne kadar Varşova Paktı miladını doldurduysa da NATO, gerekli gördüğü değişim ve dönüşümleri geçirerek ve genişleyerek yoluna devam etmiştir. Bu noktadan hareketle çalışmada; Soğuk Savaş döneminden sonra küreselleşmenin yaşadığı evrim ve teknolojik gelişmelere paralel olarak güvenlik algısında meydana gelen dönüşüm ve bunun NATO üzerindeki yansımaları irdelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca, tehdit algısında meydana gelen değişim üzerinden güvenliğin birey merkezci bir yaklaşım ile genişlemesi ve bunun yarattığı belirsizlik ortamına NATO'nun çözüm arayışları analitik bir bakış açısıyla karşılaştırmalı olarak okuyucuya sunulacaktır.

Anahtar Kavramlar: Soğuk Savaş, Güvenlik, NATO, Uluslararası Sistem.

Abstract:

The concept of security as being free from risks, threats and uncertainties is defined in different levels in the international relations literature in parallel with the changes in the international system. After the world wars that caused destruction in many areas, the understanding of collective security gained weight and in this context, the Eastern and Western bloc countries also tried to provide security mainly in NATO and Warsaw Pact. With the end of the Cold War, although the Warsaw Pact filled the milestone, NATO continued its course by passing and expanding the necessary changes and transformations. Starting from this point; In the aftermath of the Cold War, the transformation of security perception in parallel with the evolution and technological developments experienced by globalization and its reflections on NATO will be examined. In addition, the expansion of security through an individual-centric approach through the change in threat perception and NATO's search for a solution to the uncertainty environment will be presented to the reader comparatively from an analytical perspective.

Key Words: Cold War, Security, NATO, International System.

* Yalova Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler, Yüksek Lisans Öğrencisi.
zelaladanmis@gmail.com.

Giriş

Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşının ardından uluslararası sistemin belirleyicileri olmuştur. Bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin mücadelesi, bu iki devletin odağında yer aldığı NATO ve Varşova Paktı ile gün yüzüne çıkmıştır.

Bu makalenin temelini oluşturan NATO, Amerika Birleşik Devletleri liderliğinde 1949 yılında Avrupa-Atlantik bağlaşmasının güvenliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Batı bağlaşmasının savunma rolünü alan NATO, istikrarını sağlamış ve hem yenilenecek hem de güçlenerek ayakta kalmayı başarmıştır. Bu bağlamda makalenin birinci bölümünde Soğuk Savaş döneminde NATO'nun güvenlik yaklaşımı, bu dönem içerisinde algıladığı tehditler ve NATO'nun güvenlik yaklaşımında uyguladığı politikalar ele alınacaktır. Soğuk Savaşın bitiminin hemen ardından bölgesel bir takım çatışmaların meydana gelmesi ile NATO, yeni bir alan edinmiştir. NATO, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılmasının ardından güvenlik, demokratikleşme ve istikrarı sağlamak amacı ile çeşitli bir çok görevi üstlenmiştir. Bu kapsamda makalenin ikinci bölümünde Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamında yaşanan dönüşümler ve genişletilmiş güvenlik kavramı ele alınacaktır. NATO günümüz Avrupası için halen güvenliği sağlama hususunda oldukça önemli bir yere sahiptir.

11 Eylül'ün ardından oluşan Uluslararası Terör kavramı ve verilen mücadelede NATO'nun rolü ve bunun yanı sıra birçok kaotik bölgede çok fazla görev üstlenmesi, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamında yaşanan dönüşüme ve genişletilmiş güvenlik kavramına örnek olacak niteliktedir. Bu süreçte hem Avrupa da hem de Doğu'da genişlemesini sürdüren NATO, yirmi birinci yüzyıldaki güvenlik anlayışını bu kapsamda oluşturmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Soğuk Savaş sonrası NATO'da yaşanan değişimler incelenecektir. Bunun yanı sıra üçüncü bölümde güvenlik ortamında gerçekleşen değişimin NATO içinde önemli etkileri mutlak bir şekilde olmuştur. NATO hem savunma mekanizmasını üstlenirken bir yandan da değişen yapıya uyum çabasına girmiştir. Bunun bir yandan olumlu etkileri olsa da öte yandan ise olumsuz etkileri mutlaka gerçekleşecektir. Bu bölümde artılar ve eksiler ele alınacaktır.

Son bölümde ise NATO, bu kapsamda yeni politikalar belirlemede ve uygulamasında geniş açısını ortaya koyarak uluslararası barışı sağlamayı amaçlamış ve yeni açılımlar ile bunu sağlamlaştırmayı başarmıştır. NATO'nun günümüzde hala en kayda değer savunma mekanizması olduğu, sağladığı başarılar ve gelecekte neler yapacağı ve neler yapması gerektiği üzerinde durulacaktır.

1. Soğuk Savaş Döneminde NATO'nun Güvenlik Yaklaşımı ve Politikaları

İkinci Dünya savaşının ardından başlayan ve sonucunda bloklaşmanın gerçekleştiği Soğuk Savaşın önemli bir parçası olan NATO, on iki ülkenin ortak katılımı ile kurulmuştur. Öncelikli hedefi Sovyetler Birliğinin oluşturduğu tehdide karşı barışı ve güvenliği sağlamak amacı ile kurulan NATO, Soğuk Savaş nedeni ile kurulmuş olsa da aslında Soğuk Savaşın en önemli sembollerinden biri halini almıştır. NATO'yu kuran anlaşmada bizzat Sovyetler Birliği tehdidine karşı kurulduğu açık bir dil ile ifade edilmese de NATO, Kuzey Amerika ve Avrupa için Sovyetler Birliğinden algılanacak tehditlere ve saldırılara karşı güvenlik şemsiyesi rolünü üstlenmiştir.¹

Soğuk Savaş süresince NATO'nun hedeflerine ulaşmak için takip ettiği stratejilerde dönemsel faktörlerin etkisi ile oldukça önemli bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Öncelikli olarak 'Kitlemel Karşılıklı Stratejisini' uygulayan ittifak 1960'lı yılların sonlarında 'Esnek Mukabele Stratejisine' doğru evrimleşmiştir². 1980'li yılların başında ise esnek mukabele stratejisinin yanı sıra 'İleri Savunma Stratejisi' uygulanmaya başlanmıştır. Teknolojinin gelişmesi uygulanan bu stratejilerin değişiminde var olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki ilişkinin durumu da aslında değişimi tetikleyen bir başka önemli etken olmuştur³. Bu durumun gerçekleşmesi oldukça olağandır, çünkü hem Amerika Birleşik Devletleri

¹ Muharrem Gürkaynak, Soğuk Savaş Sonrası NATO ve Avrupa Güvenliği, **SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C: 1, No:1, 2005, s.9.

² Duygu Özlü, NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No: 31, 2014, s.210.

³ Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Yeni Yüzyıl Üniversitesi Yayınları, 2008. s.90.

hem de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin sahip oldukları kitle imha silahları, bir şehri enkaza çevirecek ve milyonlarca kişiyi öldürebilecek güce sahip olmaları bu durumu doğurmuştur. Böyle bir durumda hem Amerika Birleşik Devletlerinin hem de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin arasında gerçekleşen teknolojik bir yarış ve her iki devletinde bu rekabetten geri kalmak istememesi aralarındaki yarışın sürmesine neden olmuştur.⁴

1.1. NATO'nun Güvenlik Yaklaşımında Algılanan Tehditler

NATO ittifakına üye olan devletler güvenliklerini sağlayabilmek adına Amerika Birleşik Devletlerine bağımlı konumda olmaları sebebiyle, Soğuk Savaş dönemi süresince NATO hem stratejilerinin hem de politikalarının oluşturulması ve dönüştürülmesi aşamasında üye ülkeler ciddi anlamda bir insiyatif gösterememişlerdir. Bunun sonucunda ise Amerika Birleşik Devletlerinin etkinliğini ve önderliğini kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında gönderme araçları ve nükleer silahlar bazında bir rekabet başlamıştır. 1960'lı yılların sonlarına doğru nükleer eşitlik sağlanmış ve dünyayı birden fazla sefer yok edebilecek kapasiteye ulaşmıştır. Bunun neticesinde ortaya çıkan silahlanma yarışının hem Amerika Birleşik Devletleri için hem de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin ekonomisine getirdiği ağır yükler, 1970'li yılların başında iki blok arasında 'Yumuşama Dönemine' geçilmiştir. Bu süreç ile birlikte silahsızlanma için görüşmeler gerçekleşmiştir. 1980'li yılların başında olan gelişmeler oluşan yumuşama ortamını ciddi anlamda yeniden germeyi başarmıştır. 1980'li yılların ortalarına kadar bu gerginlik sürmeye devam etmiştir. Bu sürece ikinci Soğuk Savaş dönemi de denilmektedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde yönetime Mikhail Gorbaçov'un gelmesi bakıldığı zaman ilişkilerin tekrar düzelmeye başlayacağını sinyali vermiştir. Afganistan işgalini gerçekleştiren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin bu işgalinin başarısızlık ile sonuçlanması ve daha sonrasında

⁴ Ali Karaosmanoğlu, NATO'nun Dönüşümü, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C:10, No:40, 2014, s.15.

yönetimi devralan Gorbaçov'un reform hareketleri sonucunda yaşanan hızlı gelişmeler Sovyetler Birliği ve Batı bloğunun dağılması ile sonuçlanmıştır.⁵

Soğuk Savaş döneminde bloklar arasında, nükleer dengenin sağlanması ve caydırma sebebiyle bir büyük savaşın daha çıkmasına engel olunmuştur.

1.2. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemde Yaşanan Dönüşümler

Soğuk Savaş döneminin bitmesinin ardından yaşanan sistematik gelişmeleri, bu ittifakın bu dönüşüme nasıl uyum sağladığı ve bu uyum sürecinin ne şekilde sonuçlandığına baktığımız zaman 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılmasının ardından, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağıldı. Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri Sovyetler Birliğinin etkisinden kurtuldu bu durum neticesinde Batı ve Doğu Almanya bir araya geldi bunun sonucunda ise Varşova Paktı çözüldü. Rusya'nın içinde bulunduğu reform hareketleri ve rejim değişikliğinin gerçekleşiyor olması Sovyetler Birliğinin bir tehdit unsuru konumunun ortadan kalkmasını sağlamıştır. Uluslararası sistemdeki bloklaşmanın ortadan kalkması ile birlikte küreselleşme kavramı yükselişe geçti.

Yeni oluşan uluslararası arenanın evrimini tamamladığını söylemek yanlış olur. Bir süreç olarak baktığımız zaman 'küreselleşme' bize spesifik noktalar sunmaktadır. Ekonomik, sosyal ve siyasi hareketler artık ülke sınırlarını aşacak şekilde bir boyut kazanmıştır. Faaliyetler alınan kararlar, Dünyanın dört bir tarafındaki insanlar için oldukça fazla önem arz etmektedir. Baktığımız zaman istikrarı sağlayamamış bölgelerde iç karışıklık ve ekonomik bunalımlar göçlere sebebiyet vermekte ve toplum bazında sıkıntılar doğurmaktadır. Bir bölgede baş gösteren ekonomik kriz, diğer ülkelere de sıçramakta en azından etkilemektedir. Devletlerarası ilişkilerin bağımlılık kazanmasının daha ilerisinde uluslararası çıkarların oluşmasına yol açmıştır. Küreselleşme ile ilgili bir diğer etki ise hukukun üstünlüğünün, demokrasinin, insan haklarının ve buna benzer değerlerin evrensel bir değer kazanmasıdır. Bu normlar ve

⁵ İbrahim Uzgel, ABD ve NATO'yla İlişkiler, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Ed. Baskın Oran, Cilt II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.39.

değerler açısından baktığımız zaman özellikle NATO ve Batı camiası bakımından ülkelerin jeopolitik niteliklerini arttırıyor⁶

Küreselleşme kavramının bir diğer özelliği ise uluslararası arenada var olan aktörlerin artmasıdır. NATO, AGİT BM ve AB gibi örgütlerin etkin oldukları alanlar genişlemektedir. Bu tarz uluslararası örgütler zaman ilerledikçe devletlerden bağımsız bir şekilde kimlik edinerek ve devlet faaliyetlerinin meşruiyet odağı haline gelmektedir. Çok uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları ülke sınırlarını aşan siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilere girmekte, devletlerin yetki mekanizmasının dışında birçok alanda faaliyet göstermektedirler. Bu ittifaklar ileri düzey teknolojileri kullanmakta ve devletin politikacılarına sınırlamalar getirebilmektedirler.

Küreselleşme ile beraber devlet askeri, ekonomik ve siyasi bazda tek odak noktası olma noktasından çıkmıştır. Devletlerinin kontrol alanları süreç içinde daralmaya başlamıştır.

Birçok konu ve problem devletlerin kendi yetki mekanizmasının dışında kalıyor ve önu kesilemez bir şekilde ülkeler sınırlarını aşan bir boyut arz etmektedir. Bu gelişmelerin gerçekleşmesi sonucunda, devletlerin uluslararası örgütlere ihtiyacını arttırıyor. Ekonomik bunalımlara yol bulmak, terör ile mücadele etmek yine devletlerin sorumluluğu altında olmaya devam etmektedir. Kamuyu korumak ve tatmin etmek için ülkelerin sınır aşırı boyutta daha etkili olmasını zorunlu kılıyor. Çünkü yeni konsept için ülkedeki siyasi planları sağlamak için işbirliğine olan ihtiyaç artıyor. Diğer bir açıdan baktığımız zaman küreselleşme ile terörizm kavramı ortadan kalkmıyor hatta terörizmde artışın olduğunu söylemek mümkün. Yine kamuoyunu terörizm tehlikesine karşı koruyan en etkili olan kurum yine devlet olmaya devam etmektedir.

Böyle bir durum içerisinde 'güvenlik kavramı', bakıldığı zaman içeriği değişime uğramış olsa da birey ve toplum bazında öncelikli korunması gerekli olan bir değer ve yokluğunda ise tedirginlik sağlamaya devam ediyor. Bütün toplumlar güvenlik kaygılarını azaltmak için güvenlik güçlerine günümüzde de ihtiyaç duyuyorlar. Bu

⁶ Kamer Kasım, NATO'ya ve ABD-AB İlişkilerine Etkisi Bakımından Ortak Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C:1, No:2, 2002, 12.

bakımdan, askeri gücün önemli bir görevi olduğunu tüm toplumlar tarafından kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra Soğuk Savaş sonrasındaki bir başka gelişme ise, toplum ve bireylerin güvenliğinin, devletin güvenliği kadar önem arz ettiği ve bunun insan hakları, demokrasi olmadan sağlanamayacağı anlayışı daha fazla ön plana çıkıyor. Yeni sürecin bu özelliği NATO gibi hem siyasi hem de askeri teşkilatlanmalarına ihtiyaç olduğu belirtiliyor.⁷

1.3. Soğuk Savaş Sonrası Genişletilmiş Güvenlik Kavramları

Barışın devamlılığın sağlanabilmesi için ulusal ve uluslararası çapta güvenlik yapılanmalarının boyutlarına göre şekillenmektedir. Bu durum baz alınarak uluslararası anlamdaki güvenlik çalışmaları 1990'lardan beri uluslararası güvenlik teorileri kapsamında daha fazla yer tutmaya başlayan, güvenliğin odağı olarak insanı sahiplenen 'Yeni güvenlik çalışmalarının' artarak süregelmesi gerekmektedir.

1980'li yılların bitimi ile beraber gelişim göstermeye başlayan uluslararası ilişkilerde var olan eleştirel yaklaşımlar, Soğuk Savaşın bitimi ile beraber güvenlik kapsamında da kendini göstermeye başlamışlardır. 1990'lı yıllarda ise, güvenlik kapsamındaki tartışmaların en fazla olduğu dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem için güvenliğin sadece askeri bir tehdit olarak varsayılmaması ve oluşturulan güvenlik politikalarının asıl amacının da yalnızca savaşları önlemek olmadığı düşüncesi daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Bu durum ise genişletilmiş güvenlik kavramlarının hızla atış göstermesine yol açtı. Bakıldığı zaman geleneksel güvenlik çalışmalarında güvenlik tehdit algısı hala yalnızca askeri gerekçeler ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Yeni oluşan güvenlik anlayışına baktığımız zaman güvenliği hedef alan tehditlerin artmasından sonra gelişim göstermeye başlamıştır. Bu süreçten sonra askeri tehdit algılamalarının dışında doğal kaynakların yok olmaya başlaması, kaçakçılık,

⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e., s.11.

uluslararası göç, ekonomik dengesizlikler, etnik çatışmalar, çevre kirliliği de güvenlik tehdit algılamalarının içinde yer almaktadır⁸

Uluslararası organizasyonlar kapsamında enerji güvenliği, sağlık güvenliği, gıda güvenliği, geçim güvenliği gibi güvenlik kavramları daha kullanılır hale gelmeye başlamıştır.

1.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO'da Yaşanan Kimlik Bunalımı

Soğuk Savaşın bitmesinin ardından güvenlik tanımı çok daha geniş çapta sosyal, ekonomik, siyasi ve insani etkenleri içeren bir şekilde yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Sovyetler Birliğinin çözülmesi ile beraber Varşova Paktının dağılması ve bağımsızlıklarını kazanan yeni cumhuriyetlerde serbest piyasa ekonomisi ile özelleştirmeler temelinde ekonomik reformlar döneminin başlamasını sağladı. Soğuk savaşın bitimi ile beraber NATO'ya karşı sıkıntılı problemlerin ortadan kalkması ile NATO bir kimlik krizinin içine düştü. NATO'nun varoluş amacı tartışması kaçınılmaz bir hal aldı. Bu ittifakta ya Varşova Paktı gibi son bulacak yada daha farklı misyonlar benimseyerek derinleşme yada genişleme politikası izleyecekti.⁹

Avrupa'da 1990'lı yıllarda demokratikleşme, ekonomik ve siyasi işbirliğinin geliştirilmesi gerekliliği ön plana çıkmıştır. Bu güvenlik alanında yaşanan dönüşümün NATO içinde önemli etkileri gerçekleşmiştir. NATO, bir taraftan savunma rolünü üstlenirken diğer bir taraftan da yeni oluşan koşullara uyum sağlama çabası içinde olmuştur. Böylelikle NATO, Avrupa'da kalıcı barışın sağlanması için yeni alanlara ve politik amaçlara doğru yönelmiştir.¹⁰

Soğuk Savaşın sonlanmasından itibaren ittifakın 1990 yılındaki Londra Zirvesinde 7 aydır devam eden sürecin ve bunun yanında NATO'nun yeni misyonunun ne yönde ilerleyeceği belirsizliğinin bitmesine yönelik resmi olan ilk adım atıldı. NATO ile beraber Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin askeri ve siyasi olarak işbirliğinin

⁸ Örgem Uğurlu, **Türkiye'de Çevresel Güvenlik Bağlamında Sürdürülebilir Enerji Politikaları**, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2009, s.132.

⁹ Ali Güzel, "NATO'nun Yeni Misyonu : "Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Algılamaları", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No:12, 2009, s.34.

¹⁰ A.e. s. 35.

gerçekleşmesi kararı alındı. Yapılan zirve toplantıları ile birlikte bu ittifakın yeni misyonu doğrultusunda ortak bir anlaşmaya varılması sağlandı. Soğuk Savaşın bitiminden sonra NATO, bir savunma ittifakı olmasının yanı sıra yeni misyonlar benimseyecek şekilde yolunda ilerleyecekti.

2. NATO'nun Yeni Misyonu ve Genişleme Politikası

Londra zirvesinden sonra ittifak üyesi olan ülkelerin hükümet ve devlet başkanları, 1991 yılında Roma'da bir araya gelerek Londra zirvesinde alınan kararlar doğrultusunda bir barış ve işbirliği bildirisi ve bunun sonucunda ittifakın yeni stratejik misyonuna onay verdiler. Roma Barış ve İşbirliği Bildirisi, ittifakın Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri ile beraber yeni oluşan işbirliği ve gelişmeye başlayan ortaklık anlayışına ve Avrupa'nın gelecek zamandaki güvenliğinin genel kurumsal bazda gerçekleştireceği politikaları ve görevleri tanımlanmıştır.¹¹

Roma Barış ve İşbirliği Bildirisi ile NATO'nun Avrupa'daki etkinliğini sağlamlaştırmak hususundaki kararlılığı bastırmakta ve bunun olmasını sağlamak için somut tavsiyeler dile getirilmektedir. Bunun yanı sıra silahların kontrolünde ki ilerleme NATO'nun uluslararası güvenlik bakış açısına bağlılığını araştırmaktadır. NATO'nun güvenliğine olan tehditlerin azalması ile beraber NATO belirsizlik durumundan kaynaklı olarak yeni oluşan risklerle karşılaşma ihtimali artabilir; yeni oluşan riskler açısından baktığımız zaman, sabotaj ve terörizm ile kitle imha silahlarının artması sayılmaktadır. Yeni oluşan ve önem arz eden riskler NATO alanının dışında da meydana gelebilir.

NATO'nun Roma Zirvesinde onaylanan yeni stratejisi kurulduğu zamandan itibaren kabul gören üçüncü stratejisi olmaktadır. Bilindiği üzere ittifakın kurulduğu 1949 yılından itibaren birinci stratejisi 'kitlemel mukabele' ismini taşıyordu ve Doğu bloğundan gelebilecek olan büyük saldırılara karşı NATO'nun da nükleer silahları kullanarak karşılık vermesi kabul edilen bir durumdu. İttifakın 1967 yılından itibaren

¹¹ NATO Office of Information Report, **Press Communique**, 1991, s.3.

uygulamaya geçtiği ikinci stratejisi 'esnek mukabele' stratejisi, ileriden savunmayı ve bunun yanında düşmanın seçtiği saldırı yöntemi ile cevap vermeyi amaçlıyordu.

NATO'nun ilerideki rolünün belirlenmesini sağlayan 'Yeni stratejik konsept' Avrupa'daki güvenlik ortamının değişikliğine bağlı bir şekilde istikrarın sağlanamaması ve problemlerin doğurabileceği olası yaşanabilecek riskler düşünülmüş ve geliştirilmiştir.

Bu oluşan yeni stratejik anlayışta ittifakın temel görevi olan ' NATO'ya üye olan ülkelerin toprak bütünlüğünü ve güvenliğini kontrol altına alınması' geçerliliğini koruması sağlanmıştır. NATO'nun güvenlik görevinde hiçbir değişiklik gerçekleşmemiştir. Ancak baktığımız zaman yeni stratejik alanda ittifakın güvenlik ve istikrarı sağlama konularına olan yaklaşımı oluşan bu yeni konseptin eskiye nazaran daha geniş bir çizgi kazandığını görüyoruz. Oluşan yeni stratejik konsept güvenliğin yanı sıra, ekonomik, sosyal, çevresel, siyasal ve sosyal noktalara da dayanan bir oluşum olduğunu kabul etmektedir.

100

NATO'nun yeni stratejisi birbirlerini tamamlayan unsurlar temeline dayandırılmıştır; 'Ortak savunma yeteneğinin korunması, işbirliği ve diyalog. Bu unsurlar Avrupa'da güvenliği etkileyebilecek yaşanabilecek krizleri önlemek ve bu krizleri barışçıl yollarla çözmek için geliştirilmiştir. Bir diğer ifade ile Avrupa'da barışın korunmasının sağlanması, diyalogların devam edebilmesi, hem üyeler arasında hem de bağımsız devletler topluluğu ve Avrupa ülkeleri ile sosyal, siyasal ve ekonomik konularda işbirliğinin sağlanması ve kolektif savunma ilkesinin devam etmesi esasına dayandırılacaktır. Oluşturulan yeni strateji ile sağlanması istenilen amaç hem Avrupa'da hem de Dünya'da istikrarın sağlanabilmesi için geniş bir güvenlik anlayışı bazında diyalogu ve işbirliğini öncelikli kategorisinde tutmaktadır.¹²

NATO'nun askeri boyutu bu amaçlara varması için oldukça önemli bir etken olarak varlığını sürdürmektedir. Fakat güvenlik koşullarının değişmesi göz önüne alınarak ittifak kuvvetlerinde azalma gerçekleşecektir. İttifakın yeni stratejik konsept bakımından tekrar düzenlenecek askeri kuvvet yapısı üç ana temelden oluşmaktadır; Reaksiyon güçleri, Ana savunma güçleri ve Takviye güçleri. Bu yeni konsept

¹² NATO Enformasyon Servisi, **NATO El Kitabı**, Brüksel, NATO Press, 2001 s. 7.

doğrultusunda çok uluslu yapılara yer verilmesi ittifaka dahil olan ülkelerin savunma kurumlarının ise milliyetçilik içeren etkilerden uzak tutulması gibi siyasi bir amaca hizmet etmiş bulunmaktadır.

Oluşan yeni stratejik konsept ile beraber ittifakın temel görevi olan üye ülkelerin toprak bütünlüğünün savunulması faaliyetinin yanı sıra eski stratejilere bakıldığında daha baskın olarak 'kriz yönetimi' ile 'barış koruma operasyonlarına katılma' önemini daha da arttıracaktır. Daha önceki ittifak stratejileri ile kıyaslandığı zaman bazı önemli noktalar göze çarpmaktadır. Unsurlara baktığımız zaman; Savunmaya gösterilen önemin yerini, kriz yönetimi ve çıkan çatışmaları önleme almıştır. Bir diğer unsur ise, savunulma anlayışını lokal krizlerde müdahale şekline dönmüştür. Son unsur ise, önceki oluşturulan konsept bulunduğu yeri barışı koruma konsepti ve reaksiyon kuvvetlerine bırakmıştır.(NATO ve NATO'yu etkileyen uluslararası kuruluşlar. Bir başka ifade ile ittifak kuvvetleri barışın korunmasını sağlamak için bölgesel problemlere müdahale yetkilerine hazır konuma getirilmektedir. İttifak'ın bütünleşmiş askeri yapısı dahilinde ileriki zamanda çok uluslu güçlerin oldukça önemli fonksiyonları yüklenmesi beklenmektedir.

İttifak'ın yeni stratejinin oluşum sürecinde belirleyici olan nokta Avrupa'da meydana gelen yeni güvenlik ortamı olmuştur. Oluşan bu ortamın esas özellikleri olarak baktığımız zaman, Doğu-Batı zıtlığının tamamıyla ortadan kalması durumu ile var olan tehdidin indirgenmesi, karşılıklı olan güvenin artması ve ortak değerlerin sahiplenmesi. İşte bu ortamı düşündüğümüz zaman ittifakın savunma harcamalarını oldukça azaltması ve ittifak üyelerinin ortak savunma haricinde uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına 'çok uluslu barış güçlerine katılma' ve 'krizlere müdahale etme' gibi yeni bakış açıları için de katkına bulunması gündeme gelmiştir.

Soğuk Savaşın bitiminden sonra uluslararası sistemde yaşanan en önemli gelişmelerden biri NATO'nun genişleme politikasıdır. İttifak'ın genişleme politikasının nasıl oluştuğuna dair ittifaka üye olan ülkeler üç farklı düşünce ortaya koymuşlardır; Amerika Birleşik Devletleri tarafından ortaya konan ilk düşünce,

ittifakın genişleme politikasında 'Açık kapı' politikasının uygulanmasını istemekteydi.¹³ Bu açıdan ittifaka katılmak isteyen ülkelerin NATO standartlarına uyum sağlayacak kapasitede bazında üyelikleri belirli bir konuma gelecekti. İkinci düşünce ise, genişlemenin ittifakın büyümesine eş değer olarak gerçekleşmesi yönündeydi. Bu bakımdan ittifak üyeliği için seçilecek olan adayların Avrupa Birliğine aday olan ülkelerle aynı olması düşünülüyordu. Böylelikle ittifak üyeliği için yalnızca Avrupa Birliğine aday statüsünde olan ülkeler göz önüne alınarak tam üyelik konusunda istekli olmayan Ukrayna ve Rusya Federasyonunun bu devam eden sürecin dışında kalması gerektiği ifade ediliyordu. Ukrayna ve Rusya federasyonunun ittifaka üye olabilmeleri için 'tam üyelik' haricinde daha farklı bir konsept uygulanması bekleniyordu.¹⁴ Üçüncü düşünceye baktığımız zaman ittifakın sınırları belli olan bir genişleme politikası takip etmesi gerektiği yönündeydi. Bu açıdan stratejik prensiplere göre genişleme belirli olan ülkeler ile gerçekleştirilmeli süreç içinde başarı sağlandığı zaman yeni genişleme dalgalarına gidilmesi gerekiyordu. Başlangıç aşamasında ilk genişleme için Çek Cumhuriyeti ve Polonya gibi jeopolitik konumları düşünüldüğünde oldukça önemli olan bir avuç ülke düşünülüyordu.

İttifakın izlediği genişleme politikasının küçük bir parçasını Doğu Avrupa'daki ülkeleri, NATO bünyesine dahil etmek oluşturuyordu. Gerçekleşen bu durum politika analizcileri tarafından Doğu Avrupa ülkelerinin hala önemsedikleri ve tehdit algıladıkları, Rusya Federasyonu karşısında ittifak bünyesinde korunabilme arzusu olarak ifade edilmiştir. Bu hareketlilik karşısında Doğu Avrupa ülkeleri de ittifaka katılma isteklerini açık bir şekilde ortaya koymuşlardır.

Soğuk Savaş döneminde, ittifakın Sovyetler Birliğine karşı kazandığı askeri üstünlüğün Rusya Federasyonunun izlediği genişleme politikasına yönelik harcadığı direnci ve Doğu Avrupa ülkelerinin Rusya Federasyonundan algıladığı kaygıları açık bir şekilde belli olması sonucunda bu ülkelerin ittifaka katılma doğrultusunda istekli olması gayet açık bir şekilde ortadaydı.

¹³ Mustafa Aydın, Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C: 4, No: 24, 2004 s. 21.

¹⁴ Güzel, **a.g.e.**, 36.

2.1. Birinci Genişleme Dalgası

Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte ittifakın var olan düşmanını kaybetmesi sonucu, ittifakın misyonunu yerine getirdiği yönünde söylemler yapılmıştır. Ancak ittifak, 1990'lı yılların başından itibaren yeni misyon arayışları içinde olmuştur. Tüm Dünyanın şahit olduğu bu girişimler, tekrar herkese ittifakın Avrupa'nın güvenliğini sağlamasında vazgeçilemez bir unsur olduğunu bizlere göstermiştir. Var olan askeri düşmanın artık olmadığı ve yeni dönem içinde de uluslararası sistemin de Amerika Birleşik Devletlerinin, Avrupa'nın üzerinde kurduğu etkinin hala geçerliliğini sürdürdüğü ve toplu savunmanın büyük bir önem taşıdığı tekrar test edilmiştir. İttifak'a Balkanlarda ki sıkıntıların çözümü için ihtiyaç duyulmuş ve bunun yanı sıra Rusya Federasyonunun da ileride ki süreçte Doğu Avrupa ülkelerinin üzerindeki herhangi bir etkinin NATO içerisinde sarf edilecek çabalar ile bertaraf edilebileceği artık anlaşılmıştır. Doğu Avrupa'da bulunan ve bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkelerin Avrupa-Atlantik bağdaşmasına başlangıç olarak askeri ittifaktan ilerleyerek bütünleşmeyi sağlama gerekliliği konusunda ikna olmuşlardır.¹⁵

Soğuk Savaş sürecinde Avrupa'da gerçekleşen parçalanmanın esas sebebi, Doğu ile Batı arasındaki askeri, siyasi ve ekonomik ayrılıklardır. Soğuk Savaşın bitiminden hemen sonra ittifak hem eski muhalifler ile hem de Akdeniz'de bulunan komşu ülkelerle ve Avrupa Devletleri ile güvenin sağlanabilmesi için birçok işbirliği ve diyalog girişimlerinde bulunmuştur. Bu hedef ile gerçekleşen ilk adım 1991'de KAİK' in kurulmasıdır.¹⁶ KAİK ittifakın eskiden Varşova Paktı üyesi ülkelerle olan ilişkilerinde çok önemli bir hamle olmuştur. İttifak, 1990 yılında gerçekleştirilen Londra zirvesinde adı geçen ülkelere dostça el uzatması ve diplomatik anlamda ilişkilerin kurulması davetiyle içselleşmiştir. Yapılan bu hareket sonrasında üye ülkeler, ittifaka yönelik önceki süreçte olan algılamalarını bırakmıştır. KAİK içerisinde yapılan toplantılarda Baltık ülkelerinde var olan Rus askerlerinin geri

¹⁵ Haktan Birsnel, Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı “Madalyonun İki Yüzü”, **SDÜ Fen-Edebiyat Dergisi**, No:25, 2012, s.110.

¹⁶ Uğurlu, **a.g.e.** s.135.

çekilmesi ve Soğuk Savaş sürecinden kalan çeşitli problemler üzerinde durulmuştur. Eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile olan ilişkilerinde KAIK, önemli yenilikler gerçekleştirip politik anlamda işbirliğinin başlamasında oldukça etkili olduysa da yalnızca çok taraflı olan ilişkileri odak alıp her bir ortağın ittifak ile bireysel bazdaki işbirliği ilişkileri geliştirmesi noktasında fazla durmaması sebebiyle istenilen başarıyı gerçekleştirememiştir. KAIK içeriğinde yürütülen girişimlerin beklenen neticeyi vermemesi ittifakı yeni açılımlara yönlendirmiştir. Avrupa güvenliğini tekrar şekillendirecek ve güçlendirilmesi amacıyla Doğu Avrupa ülkeleriyle başlayacak genişleme politikasının ittifak içerisinde var olacak olması bu anlamda tercih noktası olmuştur.¹⁷

İttifak, genişleme politikası kapsamında NATO'ya üye olmak isteyen ülkelerin uygun olması için bazı kriterleri bir arada toplamıştır. Bu kriterlere baktığımız zaman; Ekonomik ve siyasi sorunlar, Kaynak sorunları, Savunma ve askeri sorunlar, Yasal sorunlar ve güvenlik sorunları bu kriterleri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra NATO'ya üyelik için adaylığı olan ülkelerin Avrupa güvenliği için gerçekleştirecek katkının önemini vurgulamış ve aday olan ülkelerin 'güvenlik tüketici' olması değil, ittifakın güvenliğinin şekillenmesine katkı yapacak statüde olmalarının zorunluluğundan bahsedilmiştir.¹⁸ İttifakta genişleme politikasına yönelik hareketler sonrası 1997 yılının ortasına varıncaya kadar Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri (Estonya, Litvanya, Letonya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Slovenya, Bulgaristan, Hırvatistan, Romanya, Makedonya) NATO'ya üye olmak için başvurmuşlardır.¹⁹ Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere, bu ülkelerden Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyetinin NATO'ya üyeliğini isterken Almanya, Kanada ve Fransa'nın adı geçen ülkelerle beraber Slovenya ve Romanya'nın da ittifaka üye olmasını arzu etmiştir. Romanya'nın üyeliği için ısrar eden Fransa'nın bu kadar baskılamasının sebebi kendisine yakın gördüğü Romanya'nın Amerika Birleşik Devletlerinin, Avrupa'da sağladığı üstünlüğü daha çok indirgenmesini istemesinden kaynaklanmıştır. Bu aday ülkeler arasındaki Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'nın ittifaka üye olmasına kesin bir göz ile bakılırken insan hakları konusunda Slovenya'da istenilen ilerlemenin

¹⁷ Güzel a.g.e., s. 72-74.

¹⁸ Aydın a.g.e., s.33.

¹⁹ A.e., s.35.

kaydedilmemesi ve Romanya'da da 1996 yılındaki seçimlerde komünist liderlerin iktidara geçmesi ittifaka üyeliklerini zora sokmuştur.²⁰

Amerika Birleşik Devletleri, ittifakın Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'yı dahil eden bir genişleme amacı gerçekleştirme doğrultusunda girişimlerini devam ettirirken bunun yanında Rusya Federasyonunun genişlemenin çıkarlarına zarar getirmeden ikna etmeye çalışıyordu. Soğuk Savaşın ardından Avrupa'da ki güvenliğin Rusya Federasyonun bulunduğu konum Amerika Birleşik Devletleri için kritik bir nokta teşkil etmekteydi bunun yanı sıra ittifakın geleceği için önemli bir konumdaydı. Bu sebepten kaynaklı olarak Amerika Birleşik devletlerinde ki dış politika uzmanları, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'da gerçekleşen ağır tazminatların başarı sağlayamaması ve Almanya'nın tekrar güçlenerek İkinci Dünya Savaşına sebebiyet vermesi Rusya Federasyonuna, Avrupa'nın güvenliği yönünde yapılan düzenlemelerde bazı rollerin verilmesi düşüncesi üzerinde duruyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri ise ittifakın genişlemesi ve bunun yanı sıra Rusya Federasyonu'nun tamamı ile ortadan kalkmaması arasında olan bir denge politikasını yürütme gayesi içerisindeydi.²¹

Madrid zirvesine kadar ilerleyen süreçte Slovenya ve Romanya'nın üyeliklerine karşı olan tartışmalar devamlılığını korumuştur. Fransa ve İtalya'nın bunun yanı sıra adı geçen diğer ülkelerin ittifaka alınması konusunda ısrarcı tavırlarını sürdürmüşlerdir. Ancak en başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere ittifakın diğer üyeleri de bu duruma karşı çıkarak, ittifakın genişlemesinin sadece üç ülke ile sınırlı olmasını istemişlerdir.²² En sonunda problemin halledilmesi Madrid Zirvesinde gerçekleşmiştir. Madrid zirvesinin ardından yayınlanan bildiri ise ittifakın gelecek dönemlerde NATO'ya katılmak isteyen ve istenilen kriterleri karşılayan aday ülkeler davetiye çıkarma isteğine vurgu yapılarak ittifakın ilk gerçekleşen genişleme dalgası sadece üç ülke ile sınırlandırılmıştır.

²⁰ A.e. s.36.

²¹ A.g.e. s. 38.

²² Güngör Şahin, **Küresel Güvenlik ve NATO: Teori, Aktör, Tehdit, Risk**, İstanbul, Detay Yayıncılık, 2016.

1998 yılında Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'nın ittifaka üyelikleri konusunda karar alınmış ve bu ülkelerin dışında hiç bir ülkenin ittifaka adaylığı kabulü gerçekleşmemiştir. Bu yüzden Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya Federasyonu ile karşı karşıya gelmeme durumu isteği yerine getirmişti. 1999 yılında gerçekleşen Washington zirvesinde Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin ittifaka kabulü ile NATO'nun üye sayısı on dokuza çıkmıştır. Soğuk Savaşın ardından yaşanan genişleme ittifakın gelecekte aynı politikayı genişleterek devam ettireceğinin mesajını vermesi açısından oldukça önemlidir. Üyeliği gerçekleşen ülkeler dışındaki diğer on dokuz ülke için ise ittifaka üye olmak için harcadıkları gayretin takdir edildiği bir süreç gerçekleşerek ikinci genişleme dalgası başlatılmıştır.

2.2. İkinci Genişleme Dalgası

1999 yılında düzenlenen Washington zirvesinde on dokuz ülke için ÜEP aracılığıyla konusu geçen bu ülkelerin üye olmak için hazırlık çalışmalarına yönlendirildi. ÜEP ittifak'a katılım hususunda belirli standartlara kavuşmak için yapılması gereken faaliyetleri kapsamaktaydı. ÜEP, ittifaka katılmak isteyen ülkeleri, güvenlik ve savunmadaki ilerlemeler ile doğal kaynaklar ve gelişim sürecinin yıllık ulusal raporlar düzenlemelerini amaçlamaktaydı. Raporlar kapsamında ittifakın bütün aday ülkelerinin ve üyelerinin 19+1 sisteminde yapılan toplantılarda ele almak, aday olan ülkelere üye olabilmek için önemli tavsiyeler iletecekti. Bu süre içerisinde konusu geçen ülkelerin aday olma yolunda gösterdiği ilerlemeler ve savunma mekanizmasına karşı oluşan amaçların ne boyutta uygulayabildiği geri dönüşler aracılığıyla belli olacaktı. Aday olan ülkelerin ÜEP bazında sağlayacakları ilerleme düşünüldüğünde ittifaka kesin olarak üyeliklerinin gerçekleşmesi için hiç bir gerekçe verilmemesine rağmen konusu geçen bu ülkelerin askeri yapılanmalarının ittifaka uygun bir hale getirmesi ve NATO'ya üyeliğinin bu ülkelere vereceği sorumluluklara hazırlanmalarına desteği de oldukça açıktır.²³ Rusya Federasyonunun, ittifakın ikinci genişlemesinde özellikle Letonya, Litvanya ve Estonya'nın NATO'ya girmesine karşı yapılan sıkı propagandanın sonucu istediği gibi olmamıştır. Adı geçen ülkelerin Rusya Federasyonu ile bütünleşince ittifakın Soğuk Savaştan sonraki

²³ Güzel, a.g.e., s.36.

dönemdeki ikinci genişleme dalgası Prag Zirvesinde Letonya, Litvanya ve Estonya ile birlikte Romanya, Slovakya, Bulgaristan ve Slovenya'nın NATO üyeliğine davet edilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Bahsi geçen ülkeler ile üyelik görüşmeleri süresi tamamlandığında 2004 yılında resmi üyelik kararı alınmış ve aynı sene içerisinde ittifaka dahil olmuşlardır.²⁴

İttifak'ın toplamda yedi ülkeyi kendisine katarak yaptığı genişleme, NATO'nun tarihi boyunca yaptığı en kapsamlı genişlemesi olmuştur. İkinci genişleme dalgası ile beraber Soğuk Savaş sürecinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile hareket eden bu ülkelerin neredeyse tamamı Batı ittifakına dahil edilmiştir.²⁵ Bu süreç ilerlerken, ittifak için Rusya Federasyonu ile sınırları olan ülkeler sebebiyle büyük bir öneme sahip olan Gürcistan ve Ukrayna vardı. Bu iki ülkenin de ittifaka dahil edilmesiyle Rusya Federasyonunu Batı bloğunda ki çözülmesi sürecine daha da yaklaşılabilecekti.²⁶

2.3. Yeni Genişleme Alanları

İttifak'ın tarihi boyunca en büyük genişleme dalgasından sonraki genişleme yönünün Rusya Federasyonu sınırında bulunan ülkelere doğrultulacağı Rusya Federasyonunun katı bir halde karşı çıkması nedeniyle büyük problemlere sebebiyet veren Gürcistan ve Ukrayna'ya oklar çevriliyordu. Bu durum beraberinde Arnavutluk, Makedonya ve Hırvatistan da bu yeni genişleme dalgasında olan ülkelerdir ancak baktığımız zaman bu ülkelerin Gürcistan ve Ukrayna ile karşılaştırıldığında üyelik süreçleri daha az sıkıntılı gerçekleşmiştir.

Baktığımız zaman 2008 yılındaki Bükreş Zirvesinde Hırvatistan ile Arnavutluk'un üye olma kararları alınırken Makedonya'ya Yunanistan tarafından veto verilmesi sonucu üyelik gerçekleşmemişti. Gürcistan ile Ukrayna'nın çözümü sıkıntılı sorunları vardı.

²⁴ A.g.e. s. 38.

²⁵ Levent Yiğittepe, **NATO: Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri**, İstanbul, Cinius Yayınları, 2. Baskı, 2017 s.58.

²⁶ John, Caddis. History, Grand, Strategy and NATO Enlargement, **Survival Global Politics and Strategy**, No: 2, 2007, s.148.

Aslında baktığımız zaman Gürcistan'ın ekonomik problemler yaşaması ordu bazında NATO standartlarına uzak olması da engel teşkil etmekteydi.

11 Eylül 2001 yılına kadar Amerika Birleşik Devletleri, Gürcistan topraklarının korunması konusunda aktif olmamıştır. Daha sonraki sürece baktığımızda Gürcistan, Amerika Birleşik Devletleri ile hem askeri hem de ekonomik açıdan sağlam işbirliklerini gösteren politikaları bazında Amerika Birleşik Devletlerinin himayesine girmiştir. Bu noktadaki en önemli nokta Amerika Birleşik Devletleri desteği ile gerçekleşen renkli devrimler olmuştur.²⁷

İttifak'a girebilmek için hazırlar da bulunan Gürcistan bu süreç içerisinde yaşadığı en büyük zorluk ise devletin kurumları arasındaki koordinasyonun sağlanamamış olmasından kaynaklanmaktaydı. İstikrarını bir türlü sağlayamayan Kuzey Kafkasya'ya Azerbaycan ile Gürcistan'ın sınırları bulunmaktadır. Rusya Federasyonundan kaynaklı olarak bu bölgenin geleceğinin nasıl olacağı belli değildir. Bu durum Bükreş zirvesinin esas gündem maddeleri arasında yer almasına rağmen Gürcistan'ın ittifaka üyeliğine Rusya Federasyonunun çok sert tepki vermesinden kaynaklı olarak Gürcistan'ın üyeliği gerçekleştirilememiştir. Rusya Federasyonunun, Gürcistan'ın NATO'ya üye olmasına karşı çıkmasının nedenine baktığımızda Gürcistan'ın ittifaka üyeliğe ile Rusya Federasyonunun Güney Osetya olayının ittifak platformuna taşınması daha avantajlı bir konum yaratmıştır²⁸

İttifak'ın yeni süreçteki genişleme politikasında oldukça büyük bir öneme sahip olan bir diğer ülke ise Ukrayna olmuştur. Ukrayna, ittifakın belli düzeyde olan standartlarına çok uzak olmasına rağmen coğrafyasından kaynaklı olarak ve büyüklüğü sebebiyle Avrupa'nın elinde tutmak istediği bir ülke olmuştur. Baktığımız zaman hem Rusya Federasyonu ile hem de Orta Avrupa ile tıpkı bir köprü görevine sahip olan Ukrayna, Rusya Federasyonuna karşı güvenliğin sağlanması bazında ana kilit rolü oynayacaktır.

Bu çerçevede ittifak, Ukrayna'yı kendi elinde tutması amacıyla farklı girişimlerde bulunmuştur. 1997 yılında Madrid'de Ukrayna ile 'Belirgin Ortaklık Şartı'

²⁷ Caddis, a.g.e., s. 149.

²⁸ Güngör, a.g.e., s. 142.

imzalanmıştır. Bu durum ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olarak düşünülürken NATO'ya üye olmayan ülkeler ile yürüttüğü süreçteki en yoğun denilecek ilişkileri Ukrayna ile gerçekleştirmiştir. Hem Gürcistan'ın hem de Ukrayna'nın ittifaka üyelikleri hala gerçekleşmemekte olup ittifakın gelecek süreçlerdeki genişleme amacına yönelik öncelikli hedefinin bu olduğu açıktır. Baktığımız zaman bu sürecin Rusya Federasyonu ve İttifak arasında ciddi gerginlerin oluşmasını sağlayabilecek niteliktedir.²⁹

İttifak'ın genişleme politikalarına geniş alanlı bir perspektiften bakıldığı zaman NATO'yu küresel çapta bir ittifak şeklinde tanımlamak yerinde bir tanım olacaktır. NATO, Avustralya, Japonya ve Güney Kore gibi daha birçok ülke ile ilişki içerisindedir. Bu noktada yapılması gereken şey ise bu ülkeleri sahip çıkan bir yaklaşım ile ittifak ailesi içinde tutabilmeyi sağlamaktır. Bu durum sağlanabildiği zaman NATO, Pasifik'in batı kıyılarına kadar uzanabilen bir örgüt konumuna geçecektir. Bu ülkeler ile ilişkilerin fazlalaşması ile beraber NATO hareketlerine katkı yapan ülkeler ile genişleme politikaları düşünülmelidir.³⁰

3. Soğuk Savaşın Sonra Oluşan Yeni Riskler ve Tehditler

21.yüzyılda, küresel çapta dünyayı tehdit eden akarsu, göl ve denizlerin kirlenmesi, hava kirliliği, toprağın verimliliğinin azalması, ormanların yok edilmesi, erozyon, biyoçeşitliliğin azalması, doğal afetlerin artması, kıtlık, kimyasal silahların kullanılması ve burada görünen artış, terör olaylarında artışın olması, toplumsal ve ekonomik sorunların fazlalaşması katlanarak devam etmektedir. Yüzyıllar boyunca doğayı kendi isteklerine göre dönüştürme çabaları ve bunun getirdiği büyüyen ekonomi, teknolojinin gelişmesinin bir ürünü olan sanayinin gelişmesi ve nüfus popülasyonunun artışı bunun getirdiği tüketimde ve üretimde gözle görülen bir artışın gerçekleşmesi ile beraber güvenlik tehditlerinin artmasına sebebiyet vermiştir.

²⁹ Uzgel, **a.g.e.** s. 41-42.

³⁰ Yiğittepe, **a.g.e.**, s. 67.

Bakıldığı zaman uluslararası birçok platformda konferanslar ve zirveler düzenlenmekte ve bir çok uluslararası belgelerde bu konulara yer verilmektedir.

NATO, Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi bir çok uluslararası kuruluş küresel güvenlik risk ve tehditler konusunda çokça faaliyet göstermektedirler.³¹

3.1. Çoklu Düzlemde Tehdit Algılarının Şekillenmesi

Siyasi ve demokratik sistemlerdeki dönüşüm ve içte siyasi istikrarsızlığın varoluşu, terörizm, siber terör, çöken devletlerin bulunması, insan hakları ihlalleri, dini ve etnik izolasyon, fanatik milliyetçi akımlar ve ırkçılık, ülke içinde yaşanan şiddet vb. olaylar siyasi tehditleri içermektedir.³²

Yoksul ve Zengin ülkeler arasındaki uçurumun giderek artış göstermesi uluslararası ekonomik krizler veya durgunlukların var olması, küresel ekonomiye etki gösteren dış ticaret yasaları, Kara para aklama, pazar ekonomisinde gerçekleşen çatışmalar ve bir çok uyuşmazlığın gerçekleşmesi gibi risk ve tehditleri içermektedir. Uluslararası sistemde devletlerin, dış ticaret politikaları ve enerji kaynakları, beşeri kaynakları en az askeri güçleri kadar önemli bir konuma sahiptir. Bu yüzden, ekonomik kapasitelerinin güçlü olabilmesi için doğal kaynaklarının kontrolünü elden bırakmama ve refahın sağlanmasında önemli bir role sahip olan bu kaynaklara ulaşabilmek için sahip olunan güç ve bunun yanı sıra ürünlerin pazarlanabilmesi devletlerin güvenlikleri açısından oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir³³

Azınlık veya çoğunluk çatışmaları, etnik yada dini mezhebe bağlı olarak gerçekleşen çatışmalar güvenliğin yeni boyutları açısından risk unsurları olarak görülmektedir. Toplumsal güvenlik hususunda, Soğuk Savaşın bitiminden sonra etnik çatışmaların gündemde yer alması ile beraber toplumsal sıkıntıların artması konusu gündeme gelmiştir.³⁴

³¹ Uğurlu, **a.g.e.**, s.135.

³² **A.g.e.**, s. 138.

³³ Güngör, **a.g.e.**, s.149.

³⁴ Uğurlu, **a.g.e.**, s. 139.

Baktığımız zaman çevresel tehditler; toprak kirliliği, su kirliliği, iklim değişikliği, gıda ve diğer kaynakların yetersizleşmesi, çevresel varlıklarda hızlı bir şekilde tükenme gözlemlenmesi, kıt kaynaklar üzerinde çatışmaların meydana gelmesi, mülteci sorunu, göç, bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşması, organize suçlar vs. olarak açıklayabiliriz.

Kaynaklar için çatışmaların meydana gelmesi, küresel felaketlerin getirdiği ve tüm canlı varlıkların güvenliğini etkileyen tehditlerin baş göstermesi ile çevresel güvenliğin herkes tarafından kabul gören ortak bir tanımı bulunmamakla birlikte Uğurlu'ya göre genel anlamda baktığımız zaman Çevresel güvenlik; çevresel kaynakların niceliğinde, niteliğinde ve süreklilik göstermesinde meydana gelecek bir değişim; üretilen ürünlerin, kaynakların eşit şartlar altında dağıtılmaması; canlı bazında baktığımız zaman, barınma, yaşama, üreme, ve özgürlük haklarının azalması ya da yok olması" durumu olarak tanımlanmıştır. Baktığımız zaman NATO, Soğuk Savaş döneminde güvenliği sağlamak amacı ile kurulan kolektif bir savunma örgütüdür. Fakat Soğuk Savaşın bitmesinin ardından değişen güvenlik algısı ve oluşan yeni tehditler ve riskler altında Barış'ı ve güvenliği sağlamak amacı ile ittifak, güvenlik alanını gelişen teknoloji, üretim, tüketim ve dönem bazında ele aldığımız konjonktür' e göre şekillendirmesi yeni oluşan riskler ve tehditleri düşündüğümüz zaman aslında sadece savunma duvarlarının içinde kalması değişen ve gelişen Dünya için yetersiz olacaktır fakat oluşan bu yeni alanların meydana getirdiği kavramlar ile mücadele ediyor olması NATO için süreklilik arz edecek bir nokta oluşturmuştur.³⁵

4. NATO Düzleminde İleriye Dönük Çıkarımlar

1949 senesinde kurulan NATO, 70 yıldır varlığını korumaktadır. Güvenliği sağlamak amacıyla çok uzun bir süredir varlığını sürdürmeyi başaran NATO, gelecekte de varlığını sürdürmeye devam edecek gibi duruyor. Soğuk Savaş dönemi süresince ve Soğuk Savaş dönemi sonrasında birçok kırılma noktası yaşamış olsa da, örgüt pek çok kişinin beklentisinin tersine varlığını sürdürmüştür³⁶. Berlin Duvarının yıkılması ile

³⁵ Martin A. Smith, Graham Timmins, **Building A Bigger Europe EU and NATO Enlargement in Comperative Perspective**, London, Routledge, 2017.

³⁶ Caddis, a.g.e., s.150.

beraber NATO'nun geleceğinin ne olacağı, 1989 yılında çok fazla tartışılmıştı. Birçok insan NATO'nun yeni döneme uyum sağlayamayacağını dile getirirken, birçok insanda NATO'nun sıradan bir örgüt olmadığını ve bu bağlamda yeni sürecin, ittifakın geleceği için tehditte ziyade bir fırsat olduğunu öne sürmüştür.³⁷

Peki NATO, Soğuk Savaşın sonra varlığını nasıl korudu? Varşova paktının ortadan kalkması ve Doğu bloğunda gerçekleşen çözümler ile NATO'nun fonksiyonunu yitireceğini düşünenler bakıldığı zaman, bu örgüt ile ilgili temel üç unsuru atlamışlardır. Öncelikli olarak, dış tehdidin var olması durumu en önemli etkidir fakat tek başına oluşan ittifakı korumak için yeterli olmaz. Bakıldığı zaman Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çözülmesi ile algılanan tehditler hem odak noktasını hem de boyutunu değiştirmiş bunun yanı sıra farklı tehditlerde algılanmaya başlanmıştır. Zaten 11 Eylül 2001 olayından sonra, gerçekleşen her NATO zirvesinde tehditlerin boyutu ve içeriği güncellenmiştir. Bir diğer unsura baktığımız zaman NATO'nun uyum eşiği ve kurumsal yapısına dikkat edilmemiştir. Aslında NATO, hem içsel hem de dışsal uyum süreci ile varlığını korumaya devam etmiştir³⁸. NATO, diğer askeri örgütlere bakıldığında kurumsallaşma bazında kurulduğu gün itibari ile önemli adımlar atmıştır. Diğer bir unsur ise özellikle Avrupa bölgesinde NATO'ya alternatif oluşturacak, bir savunma ya da güvenlik yapılanmasının var edilmemiş olması, ittifakın neden varlığını sürdürdüğünü göstermiş olmaktadır.

2000'li yıllara baktığımız zaman ittifakın neden var olduğunun sorgulanmadığı, sorgulanan kısmın sadece NATO'nun dönüşümü bazında ele alındığını görüyoruz. Bakıldığı zaman bu ittifak değişim süreciyle niye varlığı devam ediyor sorusunu arka plana atıp içinde bulunduğu sıkıntıdan çıkmanın yollarını bulmak istiyor. Bakıldığı zaman NATO, herhangi bir ittifak ile karşılaştırıldığı zaman çok kısa bir periyot içerisinde büyük dönüşümler yaşamıştır³⁹. NATO, ileriki zaman için üç farklı rol oynayabilir. İlk olarak ittifak aynı fonksiyonları koruyarak kalabilir. Bu ittifakın tamamı ile değişmeyeceğini değil, prosedür olarak ve dönemin getirdiği değişimler bazında gerçekleşebilir. Bir diğer ihtimali değerlendirdiğimiz zaman ittifakın şu anda

³⁷ A.e., s.151.

³⁸ Smith & Timmins, a.g.e., s.27.

³⁹ A.g.e., s. 29.

izlediği yol haritasının dönüşüm periyodunu devam ettirmesi ihtimali olabilir. Son ihtimal için baktığımız zaman ittifakın varlığının son bulmasıdır⁴⁰. NATO için ileriye dönük çıkarımlarda son olasılığın olması en düşük ihtimal gibi değerlendirilebilir. Düşündüğümüz zaman zaten ittifak Soğuk Savaşın bitiminden itibaren güvenlik sağlama amacı dışında pek çok konuda programlar gerçekleştirmektedir. Aslında bu ittifakın sadece askeri bir örgüt modelinden daha üst düzey olduğunu kabul etmemiz gerekir. Soğuk Savaşın bitiminden sonra NATO, liberal demokratik doğruları güvenlik eşiğinden Doğu'ya aktarmak için çalışan bir ittifak rolüne bürünmüştür. Peki bu durumda dönüşüm ne kadar daha ilerlemeye devam edecek? Aslında bu soru ittifakın geleceğini belirlemek için hayati önem taşımaktadır. NATO, genişlemenin getirdiği problemlere çözüm bulamazsa kurumsal bazda daha büyük sorunlar ile karşı karşıya kalacaktır. Mesela karar alma mekanizmasındaki ufak bir tıkanıklık, NATO'nun kendi içindeki sirkülasyonu yavaşlatacak ve işlevini yerine getiremeyen bir hal alacaktır. Burada bir diğer önemli nokta ise genişleme stratejisinin netleştirilememesinden kaynaklı olarak bazı sıkıntılarda yüz göstermeye başlamıştır. Bu genişleme stratejisinin olumlu olduğunu düşünenler ve olumsuz olduğunu düşünenler elle tutulur veriler sunamıyorlar. Durumun bu şekilde ilerlemesi politika yapımını negatif olarak etkilemektedir.⁴¹

NATO'nun ileriki hayatını belirleyecek diğer bir önemli nokta ise bu ittifakın, Avrupa Birliği ile ilişkilerinin varacağı noktadır⁴². Baktığımız zaman yalnızca Avrupa'daki güvenlik hususu değil, uluslararası ilişkilerin bütününe yönelik Avrupa ile Amerika Birleşik Devletlerinin kendi aralarındaki farklı görüşlere sahip olmaları bu ittifak'ın ileriki hayatını da en derinden etkileyecektir.⁴³

⁴⁰ A.g.e., s. 31.

⁴¹ Frank Schimmelfennig, Nato Enlargement: A Constructivist Explanation, *Security Studies*, Vol: 8, No: 2-3, 1998 ,s.201.

⁴² Yiğittepe, a.g.e., s.61.

⁴³ Schimmelfennig, a.g.e. s.204

Sonuç ve Değerlendirme

İkinci Dünya Savaşının ardından hem uluslararası sistem ve hem de aktörler üzerinde oluşturduğu değişimlerin en önemli olanlarından bir tanesi de İkinci Dünya Savaşından hemen sonra ittifakın kurulmuş olmasıdır. İttifak, Soğuk Savaşın başladığı anda Batı bloğunun güvenliğini korumak için kurulan bir savunma örgütüdür. NATO altında güvenliği sağlamaktan çok güvensizlik ortamı oluşturduğu düşüncesi üzerine oluştuğunu söylememiz yanlış olmaz.

İttifak'ın varlığı, uluslararası barışın garanti altında olduğunu değil bakıldığı zaman aslında belirli sayıdaki birimler için barış ve güvenliğin sağlandığını göstermektedir. Özellikle de Soğuk Savaşın ardından genişleyen ve derinleşen ittifakın genişlemesi de aslında sorgulanmalıdır.

Kolektif bir savunma yada güvenlik ittifakı olarak demokratik doğruları, liberal kuralları değişimin baskın gücü olarak algılamak, uluslararası anlamda barışı ve güvenliği baz alan tehditleri yok etmenin bir yolu olup olmadığı sorgulanmaktadır. İttifak'ın farklı amaçları mı vardır sorusu akla gelen ilk soru olmuştur. İttifak Soğuk Savaşın ardından meşruiyet temeli olarak görünen düşmanın çözülmesi hatta yok olması ve Avrupa'nın siyasi haritasında yaşanan kalıcı değişimlerin olması ve bu durum karşısında bir etki olarak mı değişim süreci yaşamıştır?

Baktığımız zaman sonuç olarak bu makale içerisinde de üstünde durulduğu gibi hem örgütün ilerideki durumu hem de değişimiyle ilgili sorunların tam olarak cevaplanmamış olmasının esasında açıklama problemi yatmaktadır. İttifak'ın ne olduğuna yanıt verebilmek için öncelikle oluşumun ittifak mı, kolektif savunma yada kolektif güvenlik modeli mi yada bir örgüt mü olup olmadığını sormayı bir tarafa bırakıp ittifaka aslında bir kurum bazında bakmamız gerekmektedir. Çünkü kurumlar üyelerinin nasıl davranması gerektiğini belirleyen, onların üzerinde otoritenin sağlanması için onları zorlayan ve beklentilerini belirleyen, istikrarını sürdürebilen bir kurallar bütünüdür diyebiliriz. Ve bu kuralların bütününde 70 yıldır varlığını koruyabilmesi ise aslında bu kurumun bünyesinde yer alan bütün birimlerin ortak değerler paydasında bulunmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda baktığımız zaman aslında NATO her ne kadar Soğuk Savaş sonucunda meydana gelen

bir oluşum olsa da aslında Soğuk Savaşın çizgileriyle incelenebilecek, eski geleneksel yapısı ile anlaşılabilir bir durum içerisinde artık değildir ve aslında geçen her yıl farklı bir ittifak modelini yansıtabilen bir model olmuştur.

Kaynakça

Aydın, Mustafa Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C: 4, No: 24, 2004 s. 20-51.

Birsel Haktan, Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı “Madalyonun İki Yüzü”, **SDÜ Fen-Edebiyat Dergisi**, No:25, 2012, s.98-117.

Caddis, John. History, Grand, Strategy and NATO Enlargement, **Survival Global Politics and Strategy**, No: 2, 2007, s.145-151.

Dedeoğlu, Beril. **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Yeni Yüzyıl Üniversitesi Yayınları, 2008.

Gürkaynak, Muharrem. Soğuk Savaş Sonrası NATO ve Avrupa Güvenliği, **SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C: 1, No:1, 2005, s.6-29.

Güzel, Ali. "NATO'nun Yeni Misyonu : “Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Algılamaları”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No:12, 2009, s.27-49.

Özlu, Duygu. NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No: 31, 2014, s..210-247.

Karaosmanoğlu, Ali. NATO'nun Dönüşümü, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C:10, No:40, 2014, s.13-39.

Kasım, Kamer. NATO'ya ve ABD-AB İlişkilerine Etkisi Bakımından Ortak Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C:1, No:2, 2002, 10-28.

NATO Enformasyon Servisi, **NATO El Kitabı**, Brüksel, NATO Press, 2001 s. 71.

NATO Office of Information Report, **Press Communique**, 1991, s.58.

Schimmelfennig, Frank. Nato Enlargement: A Constructivist Explanation, **Security Studies**, Vol: 8, No: 2-3, 1998 ,s.198-234.

Smith, A. Martin, Timmins, Graham. **Building A Bigger Europe EU and NATO Enlargement in Comperative Perspective**, London, Routledge, 2017.

Şahin, Güngör. **Küresel Güvenlik ve NATO: Teori, Aktör, Tehdit, Risk**, İstanbul, Detay Yayıncılık, 2016.

Uğurlu, Örgem. **Türkiye’de Çevresel Güvenlik Bağlamında Sürdürülebilir Enerji Politikaları**, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2009.

Uzgel, İbrahim. ABD ve NATO’yla İlişkiler, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Ed. Baskın Oran, Cilt II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Yiğittepe, Levent. **NATO: Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri**, İstanbul, Cinius Yayınları, 2. Baskı, 2017.